

a I. internacionály (polovina 60. let). O těchto obdobích pojednávají následující kapitoly: V. Revoluční období 1848—1849, VI. Zobecnění poučení z revoluce, VII. V letech reakce, VIII. Rozhodující etapa při vytváření politické ekonomie, IX. Nový rozmach demokratického a proletářského hnutí, X. Kapitál — Marxovo hlavní dílo, XI. Zakladatel a vůdce I. internacionály, XII. Pařížská komuna, XIII. V boji za ideovou čistotu Internacionály. O posledním období Marxova života (1873—1883) pojednává kapitola XIV. (Další rozvoj teorie a taktiky dělnického hnutí) a kapitola XV. (Boj za vytvoření a upevnění proletářských stran; Marx a revoluční Rusko).

Plánovaným účelům také dobře slouží bohaté přílohy, poznámkový aparát a podrobný, abecedně řazený bibliografický rejstřík. Vhodným doplňkem publikace jsou též početné obrazové přílohy přinášející nejen rozmanité portréty Marxe a jeho rodiny, titulní stránky spisů, fotokopie rukopisu apod., ale též portréty osob a fotografie prostředí, jež nám přibližuje Marxovu dobu.

Polemiku s dezinterpretacemi života a díla Karla Marxe vedou autoři „vnitřní“ a pozitivní cestou, tj. vlastním výkladem jednotlivých etap jeho dráhy a myšlenkového obsahu jeho děl. Činí tak podle našeho názoru plným právem. Dějiny Marxe působení jsou tak členité, počet autorů, kteří se na Marxe odvolávají (právem či neprávem) anebo jej přímo dezinterpretují, je dnes tak rozsáhlý, že kriticky se vyrovnávat byt jen s jejich užším okruhem znamenalo by narušit a roztrfílit obraz vnitřní vývojové logiky Marxova života a díla. Závěrečná XVI. kapitola (Marxismus — prapor boje pracujících za vítězství komunismu) smůže proto podat jen velmi rámcový nástin dalšího působení marxismu po Marxově smrti.

Zaměření autorů na podrobný výklad Marxových názorů přispělo k tomu, že rozsah publikace značně vzrostl. Nicméně se autoři zhostili tohoto náročného úkolu úspěšně: zvolili věcný jazyk, úsporný projev a velmi vhodné dokázali propojit systematický výklad s nejdůležitějšími údaji o genezi a působení Marxových děl. Jako příklad lze uvést velmi důležité samostatné kapitoly, věnované Marxovým Ekonomickým rukopisům z let 1856—1858 (str. 314—332) a Kapitálu (str. 374—422).

Životopis Karla Marxe pochopitelně nemůže nahradit speciální monografie a soustavné studium marxistické teorie; je však pomůckou trvalé hodnoty při studiu Marxových spisů, dějin marxismu a dělnického hnutí 19. století.

Jaroslav Strítecký

Opyt etnosociologičeskogo issledovanija obraza žizni — po materialam Moldavskoj SSR. (Zkušnosti etnosociologického výzkumu způsobu života podle materiálů Moldavské SSR.) Nauka, Moskva 1980, 282 str.

Aniž bych chtěl podceňovat zájem našich sociologů o životní způsob obyvatel Moldavské sovětské socialistické republiky, přece jen se domnívám, že motivy, kvůli nimž sáhnou po svazku o zkušenostech z etnosociologického výzkumu na toto téma, budou spíše teoreticko-metodologické nežli tak řečeno meritorní. Důvodů pro toto tvrzení poskytute kniha, která je společným dílem odborníků z Ústavu etnografie Miklucho-Maklaje Akademie věd SSSR a z oddělení etnografie a uměnovědy moldavské Akademie věd, hned několik. Především je to samotný pojem „etnosociologie“, který místo obvyklých obecných diskusí je tu prezentován v konkrétním badatelském činu a jeho výsledcích. „Mezi společenskými vědami, zkoumajícími sovětský způsob života, se vyvinula určitá dělba práce,“ konstatuje se v úvodu. „Filozofie a vědecký komunismus soustřeďují pozornost na výzkum principů socialistického životního způsobu, přičemž rozlišují socialistický životní způsob od životního způsobu v socialismu. Pokud jde o konkrétní sociologii, pak ve středu pozornosti této vědy má být skutečný způsob života v celé jeho sociální různorodosti. Etnosociologie k tomu přičítá také národní a národnostní zvláštnosti a má za úkol poznání jejich vzájemných vztahů a závislosti v životním způsobu“ (str. 6). Takové pojetí aktuálních úloh etnosociologie není jistě v Sovětském svazu nijak náhodné; svědčí o tom ostatně i skutečnost, že kniha o Moldávii má být první v řadě podobných publikací o všech dalších sovětských republikách, v nichž obdobné šetření už proběhlo či probíhá (předcházela mu „výzkumná pilotáž“ v Tatarské ASSR).

Jakkoli národní a národnostní problematika je u nás samozřejmě daleko méně obsažná a komplikovaná než v obrovské sovětské zemi, stojí za to odčitovat ještě další konstatování z úvodu knihy: „Lidé se jeden od druhého odlišovali a dále se odlišují. Vždy dává o sobě vědět rozdíl podle jejich věku, mezi ‚otci‘ a ‚dětmi‘; při veškeré emancipaci není shodný ani sociálně psychologický projekt muže a ženy; lidé se odlišují i podle svých sociálně profesionálních rolí. V určité míře se zachovávají i etnické zvláštnosti, které se odrážejí v kulturním životě a projevují v jazyce a dalších kulturních indikátorech. Sociální celek znamená sociální integraci, spojenou s jednotou politického zřízení a výrobních vztahů, znamená obecnost ideálů, zájmů, hlavních norem a principů chování, vzájemnou spolupráci a vzájemné porozumění... Nadměrná unifikace životního způsobu by však byla jeho ochuzením. Etnická a profesionální mozaičnost způsobu života při jednotě jeho sociální podstaty je jeho obohacením. Zachování progresivních národních a národnostních zvláštností v životním způsobu, v jeho každodenních kulturních aspektech rozšiřuje škálu sociálních procesů, činí ji různorodější a plodnější“ (str. 5).

Vlastní zdroje informací, sebrané výzkumníky v Moldávii v 70. letech, udivují svou šíří; zahrnují oficiální statistická data od celostátních po místní, údaje nej-různějších institucí včetně škol a zájmových organizací, obsahovou analýzu denního tisku a samozřejmě také dotazník, vyplňovaný s reprezentativním vzorkem obyvatel republiky. Je škoda, že dotazník není v knize uveden v doslovném znění; za zmínku však stojí skutečnost, že ve snaze o postižení nejen statistiky, nýbrž i dynamiky životního způsobu byl komponován tak, „... aby respondent jako by vyprávěl o svém životě. Takové „biografické“ uspořádání dotazníku učinilo interview přirozeným a lehkým“ (str. 11).

Tematicky byly sledovány tři hlavní životní sféry — pracovní, rodinná a kulturní, přičemž se vycházelo z hypotézy, že s pořadím jmenovaných sfér stoupá také váha etnických odlišností. Vlastní prezentace výsledků v II., III. a IV. kapitole se tohoto členění přidrží; předcházející první kapitola se zabývá ekonomickými a demografickými podmínkami života, kapitola pátá je pak věnována dvojjazyčnosti v sovětském způsobu života, kapitola šestá mezinárodnostním vztahům a konečně kapitola sedmá perspektivám těchto vztahů. Hlavní sledovanou proměnnou ve všech předkládaných údajích je národnost respondentů; konkrétně moldavská (v r. 1970 65 % obyvatel republiky), ukrajinská (15 %), ruská (11 %), gagauzská, bulharská a židovská. Vztahům mezi jednotlivými národnostmi je pak věnována i podstatná část obsahu empirických šetření. Tak v popředí pozornosti druhé kapitoly, pojednávající o profesionálních otázkách, je mezigenerační sociální mobilita jednotlivých národností zejména se zřetelem k proměně moldavského, původně čistě zemědělského obyvatelstva; třetí kapitola se podrobně zabývá problematikou národnostně smíšených manželství a čtvrtá kapitola kromě jiného přístupem respondentů ke kultuře jiných národností.

Národnostní otázky nejsou vzhledem k naší realitě jediným specifikem životního způsobu Moldavské republiky; jinou zvláštnost tvoří fakt, že tato země prožívá bouřlivou přeměnu ze společenského celku agrárního na celek agrárně průmyslový. Stopy tohoto přerodu jsou rovněž citelné téměř v každém shromážděném údaji, od vysokého podílu vlastnictví záhumenků i u městských obyvatel, přes značný vliv tradičních forem rodinného života ve všech vrstvách populace po kulturní orientaci respondentů, projevující se např. silným a aktivním vztahem k živému folklóru. Metodicky nevšední jsou konstrukce různých koeficientů kvality rodinného života, jako koeficient rodinných konfliktů, rodinné shody a rodinného soužití (str. 101 a násl.); pro jejich aplikaci však čtenáři chybí více podrobností. I tak se však zdá, že určitou obecnou slabinou celého díla je ne dost citlivé rozlišování tzv. „tvrdých“ a „měkkých“ dat; s vyjádřenými postoji se zde často zachází stejně jako s údaji oficiálních statistik.

Naznačená sociální specifika Moldávie nedovolují knize beze zbytku splnit další významnou funkci, kvůli níž asi náš čtenář po ní sáhne — totiž funkci bezprostředního srovnávání našich a sovětských údajů. V tomto směru nezbývá, než s netrpělivostí čekat další hotové svazky celého velkého etnosociologického projektu, jehož je recenzovaná publikace, jak už bylo řečeno, pouze „první vlašťovkou“. Při důkladnosti a serióznosti knihy o Moldávii se máme rozhodně nač těšit.